

PANEL CHRISTOPH SCHLINGENSIEF – POSZERZANIE POLA SZTUKI

Dyskusja panelowa z udziałem teatrologów i krytyków sztuki
Kurator: Anna R. Burzyńska

Kim był Christoph Schlingensief? Najprostsza odpowiedź brzmiałaby zapewne: performerem. Ale powiedzieć o Schlingensiefie, że był performerem, to nie powiedzieć o nim niczego. I ze względu na niezwykle bogactwo i zróżnicowanie jego spuścizny artystycznej, i ze względu na inflację we współczesnej humanistyce pojęć „performance” i „performatywość”, które zdają się dziś obejmować aż nazbyt wiele zjawisk i działań – jako performatyw czy performance można zinterpretować dosłownie wszystko.

Wieloaspektowość performance’u jako zjawiska i wieloznaczność performance’u jako narzędzia analitycznego daje się wstępnie uporządkować w trzech płaszczyznach: kulturowej, organizacyjnej i technologicznej. W ujęciu Richarda Schechnera performance kulturowy to odtworzone zachowanie (*restored behavior*), zachowane zachowanie (*behaved behavior*), „działanie [...], które odbywa się nie-po-raz-pierwszy; przygotowane i wypróbowane”, spełniane „zawsze po raz drugi lub n-ty”, choćby źródło nawyków czy rytuałów było nieznanne, zapoznane, ukryte, zniekształcone. Może być to działanie w domenie sztuki teatralnej czy *performance art* (obie niezwykle ważne dla twórczości Schlingensief’a); ale też codzienna praktyka życia społecznego, przejawiająca się w rytuałach odgrywania konwencji życia społecznego. Performatywność zaś to przeświadczenie, że język nie tyle odzwierciedla rzeczywistość, ile ją kreuje i że pewne zjawiska istnieją tylko poprzez akty ich odtwarzania.

Jeśli widzieć zwrot performatywny jako zwrot ku sprawczości (*the agentive turn*), to działania Schlingensief’a muszą jawić się jako gest *par excellence* polityczny. Polityka jest bowiem przestrzenią wymuszającą egzekwowanie performatywności podmiotu, który – performując – kon-testuje bądź a-testuje zastany porządek. Pytanie o zaangażowanie polityczne performance’u staje się zatem bezprzedmiotowe: każdy gest performer’a czyni z niego zaangażowanego z definicji aktora. Performance jest z gruntu działaniem politycznym.

Schlingensief przez całe swoje twórcze życie intensywnie reagował na otaczającą go rzeczywistość: od bezrobocia w Niemczech pod rządami Helmuta Kohla po sytuację uchodźców w rządzonej przez Jörga Haidera Austrii, od kolonialnych zbrodni w Afryce po nieludzkie traktowanie osób bezdomnych czy też niepełnosprawnych. Metody, którymi walczył o lepszy, sprawiedliwszy, mniej zakłamywany świat często szokowały – trudno jednak odmówić im efektywności. Artystyczna forma była zawsze czymś wtórnym wobec treści i efektu, jaki film, spektakl czy instalacja miały wywołać u publiczności. Warto się więc zastanowić, na czym polegała artystyczna metoda Schlingensief’a i poszukać odpowiedzi na pytanie, które z jego dokonań wydają się z perspektywy czasu najistotniejsze i na ile mogą one stać się inspiracją dla różnych dziedzin współczesnej sztuki angażującej.

Anna R. Burzyńska

Karolina Majewska-Güde
Strategia artystyczna: Schlingensief

Joanna Ostrowska
Pięścią w ekran – kino i telewizja kontra Schlingensief

Renata Derejczyk
„Trzeba samemu stać się problemem, żeby go rozwiązać społecznie” – akcje, prowokacje i interwencje Schlingensief’a

Joanna Puzyna-Chojka
Animatograf jako „maszyna życia” (*Lebensmaschine*)

Anna R. Burzyńska
„Kto się boi umierającego?” – o negatywnych reakcjach (i ich przyczynach) na projekty Schlingensief’a ze śmiercią w centrum

Jarosław Wójtowicz
Lęk przed „głupim niemieckim kolonialistą” – Schlingensief i opera w sercu Afryki

WYSTAWA MULTIMEDIALNA TEATR TOTALNY CHRISTOPHA SCHLINGENSIEFA

Na wystawie wkomponowanej w przestrzeń Szajna Galerii zaprezentujemy fragmenty filmów dokumentalnych i zapisów spektakli Christopha Schlingensiefa ze zbiorów berlińskiej Filmgalerie 451:

ATTA, ATTA. Die Kunst ist ausgebrochen!

Zapis przedstawienia zrealizowanego w Volksbühne am Rosa-Luxemburg-Platz w 2003 roku, w reakcji na wydarzenia z 11 września, jako wyraz sprzeciwu wobec jednolitej, narzuconej przez rząd USA i media narracji o zamachu na World Trade Center. Założeniem spektaklu, opatrzonego prowokacyjnym tytułem *Sztuka uciekła!*, było poszukiwanie bliskości z terrorystami poprzez odtworzenie wydarzeń i znalezienie ujścia dla swych własnych agresywnych zapędów.

HAMLET: THIS IS YOUR FAMILY

Film Petera Kerna pokazujący pracę Schlingensiefa nad inscenizacją Szekspirowskiego *Hamleta* w Zurychu (2001), do której artysta zaangażował kilkunastu neonazistów jako aktorów-amatorów, pracując nad ich „resocjalizacją”.

AÜSLANDER RAUS!

Film Paula Poeta dokumentujący trwający tydzień performance *Bitte liebt Österreich – Erste Österreichische Koalitionswoche* (Proszę, kochajcie Austrię – pierwszy austriacki tydzień koalicyjny), zrealizowany przez Schlingensiefa w Wiedniu w ramach Wiener Festwochen w 2000 roku. Parodystyczna koncepcja protestu artysty wobec rosnących w siłę skrajnie prawicowych sił politycznych w Austrii przybrała postać programu typu Big Brother, który został przeformułowany w taki sposób, aby przypominał zawody na „najlepszego imigranta”.

Wideodokumentacje zostaną uzupełnione zdjęciami i animacjami komputerowymi wykorzystującymi materiały wizualne ze spektakli.

Wystawa będzie czynna podczas festiwalu codziennie od godz. 14.00 do rozpoczęcia wieczornego spektaklu.

DER ANIMATOGRAPH

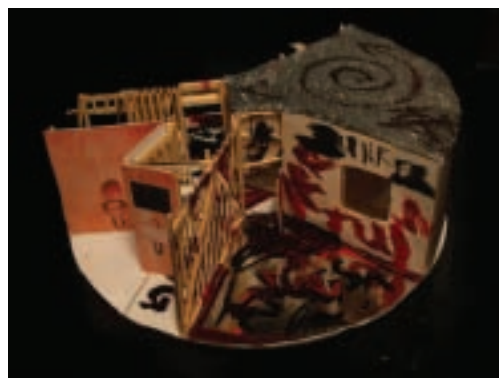
Film przedstawiający ideę i kolejne fazy realizacji projektu *Animatograf*, nad którym Schlingensief pracował w latach 2004-2007 w różnych częściach świata (między innymi w Reykjavíku i Neuhardenbergu pod Berlinem). Animatograf to rodzaj akcjonistycznej kliszy – obracającej się „maszyny życia”, zbudowanej z rozmaitych *objets trouvés* (przedmiotów znalezionych), która pełniła rolę pustego ekranu dla projekcji odsłaniających „to, co dzieje się w duszy”.

THE AFRICAN TWINTOWERS

Film przedstawiający Schlingensiefa podczas pracy nad jego ostatnim filmem fabularnym *The African Twintowers*, którego koncepcja zakładała re-inscenizację wydarzeń z 11 września w afrykańskim slumsie (gdzie artysta umieścił także jeden ze swoich animatografów).

KNISTERN DER ZEIT

Film Sibylle Dahrendorf dokumentujący ostatni projekt artysty – budowę wioski operowej (Operndorf Afrika) w Burkina Faso.

Animatograf (model)

© Filmgalerie 451

23.10 (piątek), godz. 16.00 / Szajna Galeria (wernisaż)

23.10 (piątek), godz. 22.00 / Szajna Galeria

PERFORMANCE A TOBIE DRZAZGĘ!

MELLIN / STANEK / SROCYŃSKI

Performance *A Tobie drzazgę!* nawiązuje do doświadczenia biograficznego Christopa Schlingensiefa. Jego tytuł jest bezpośrednim odwołaniem do jednego z wpisów w dziennikach jego choroby. Umierający na raka płuc artysta wspomina w nim o strachu, jaki odczuwa dziecko, kiedy pierwszy raz pod skórę wciska mu się drzazga. Jest to doświadczenie tak dotkliwe, że zmienia dalszy sposób pojmowania rzeczywistości. Tak właśnie jak choroba zmieniła całkowicie jego widzenie świata, który przekształcił się w potworny „kościół strachu”.

A Tobie drzazgę! dotyka tego cierpienia. Jest historia o strachu, penetrowaniem mięsności – swojej, ale nieproszonej, a więc w pewnym sensie cudzej; mięsności jako intruza, ale też Innego – kochanka. Cały performance osadzony jest głęboko w dyskursie miłości, gdzie władzę sprawują wspólnie Eros i Thanatos, wzajemnie się uwodząc i szantażując.

Prezentowany performance, współtworzony przez artystkę wizualną, malarkę i poetkę **Magdalenę Mellin**, tancerza i choreografa **Piotra Stanka** oraz kompozytora muzyki współczesnej i instrumentalistę **Tomasza Sroczyńskiego**, to działanie na styku dziedzin. Jednak celem tych interdyscyplinarnych poszukiwań jest bardziej kolizja niż konsensus – dynamiczne połączenie sztuk wizualnych, poezji, tańca i teatru tworzy tutaj przestrzeń tarcia. Relacja, którą wytwarzają artyści, to dialog wyrastający z osobistej narracji, intymności słowa, obecności ciała, ruchu oraz dźwięku rodzącego się w czasie rzeczywistym. Ich działania wynikają z tematu wpisanego w tekst, ale też z relacji z przestrzenią ekspozycji Szajna Gallerii. W doświadczeniu przestrzeni i obecności podkreślany jest performatywny charakter obrazu.

Dedykowany Christophowi Schlingensiefowi performance, zrealizowany na zamówienie rzeszowskiego teatru, jest kolejną odsłoną autorskiego projektu Magdaleny Mellin *Dialogi nie/przeprowadzone, listy nie/wysłane*, nad którym artystka pracuje od 2013 roku, zapraszając do współpracy muzyków, performerów, tancerzy.

23.10 (piątek), godz. 22.45 / Szajna Galeria

NOCNY MARATON Z TEATREM CHRISTOPHA SCHLINGENSIEFA

CHURCH OF FEAR

Kościół strachu przed obcym we mnie to pełen tytuł spektaklu Schlingensiefa (premiera odbyła się w Duisburgu, 2008), jak również nagrodzonej Złotym Lwem Biennale w Wenecji instalacji, zrealizowanej już po śmierci artysty. W projekcie tym stół sekcyjny, ołtarz ofiarny i teatralna scena stają się jednym – znajdujący się w preterminalnej fazie choroby nowotworowej artysta dokonuje na oczach widzów sekcji samego siebie i organizuje nabożeństwo żałobne w swojej intencji. *Kościół strachu*, inkrustowany dziełami Bacha i Wagnera, a także cytatami pochodzącymi z Josepha Beuysa, Heinera Müllera, Friedricha Hölderlina, jest świadectwem rozpacz – próbą uchwycenia tego, co w istocie nieuchwytnie, obnażeniem zniewagi, jaką jest nasza śmiertelność.

VIA INTOLLERANZA II

Via Intolleranza II (2010) jest spektaklem wyjątkowym, nie tylko dlatego, że jest to ostatnia sztuka Schlingensiefa, ale również dlatego, że jest to pierwszy wspólny projekt aktorów z jego zespołu i mieszkańców wioski operowej w Burkina Faso. Spektakl nawiązuje do słynnej opery Luigi Nono *Intolleranza 1960*, która była wyrazem stanowczego sprzeciwu włoskiego artysty

wobec rasizmu, nietolerancji i nadmiernej władzy państwa. Odwołując się do dzieła Nono i przetwarzając je, Schlingensief zastanawia się, jak przesłanie tego wybitnego wytworu kultury europejskiej może być odczytane w kontekście afrykańskim. Zadaje w ten sposób zasadnicze pytanie o to, czy my, Europejczycy, jesteśmy rzeczywiście w stanie pomóc, skoro nie radzimy sobie z własnymi problemami. Na ile potrafimy być tolerancyjni wobec Obcego, skoro brak nam tolerancji wobec nas samych?

FREAKSTARS 3000

Fenomen Schlingensiefa polegał na tym, że mówiąc o niezwykle ważnych, a spychanych na margines publicznego dyskursu kwestiach, posługiwał się często popularnymi formatami współczesnych mediów, takimi jak telewizyjny *quiz*, *casting* czy *reality show*, które pozwalały wyjść poza krąg odbiorców kultury wysokiej. Dokument *Freakstars 3000* (2004) powstał na bazie sześciocodinkowego programu telewizyjnego, który artysta wyprodukował dla telewizji VIVA PLUS. Jest to parodia popularnych *talent show*, których celem jest wyłonienie nowych gwiazd, z tym że w projekcie Schlingensiefa casting odbywa się w domu opieki dla osób upośledzonych. Artysta, pokazując ludzi spychanych przez media i społeczeństwo w obszar niewidzialności, stawia widzów w bardzo niewygodnej sytuacji, w której litość dla bohaterów programu okazuje się równie niestosowna, co odrzucenie.

NOCNY MARATON FILMÓW CHRISTOPHA SCHLINGENSIEFA

Christoph Schlingensiefel i jego filmy

– wykład wprowadzający JOLANTY WOSZCZENKO

WYSTĘP

100 LAT ADOLFA HITLERA – OSTATNIE GODZINY W BUNKRZE FÜHRERA (1989)

Pierwsze ogniwo tak zwanej „trylogii niemieckiej” ukazuje ostatnie godziny życia Adolfa Hitlera i jego towarzyszy ukrywających się w bunkrze w Berlinie. Film, nakręcony na czarno-białej taśmie, operujący na wzór estetyki ekspresjonistycznej ostrym światłocieniem (liczne nawiązania do *Gabinetu doktora Caligari*) i historycznym aktorstwem (w obsadzie znaleźli się między innymi Udo Kier, Volker Spengler i Margit Carstensen), uznać można za kluczowy dla kinowego dorobku Schlingensiefela. To frapująca formalnie i prowokująca myślowo, bezkompromisowa próba demontażu niemieckich mitów narodowych, rozliczenia się z rodzimą historią.

Czas trwania: 46 minut

©Filmgalerie 451

NIEMIECKA MASAKRA PIŁĄ MECHANICZNĄ (1990)

Drugie ogniwo „trylogii niemieckiej” to wykorzystujący najbardziej tandetne chwytły filmów gore pastisz *Teksańskiej masakry piłą mechaniczną* Tobe’a Hoopera – z tym, że akcja dzieje się w świeżo zjednoczonych Niemczech. Konsumpcyjny Zachód pożera biedny, zacofany Wschód w sensie jak najbardziej dosłownym: mieszkańcy byłego RFN uganiają się za piłami i siekierami za obywatelami dawnego NRD, by przerobić ich na kiełbasy i pożyć. Na przekór entuzjazmowi 1989 roku, Schlingensiefel ukazuje zwierzęce instynkty i nieprzebrane pokłady nienawiści tkwiące w rodakach, sceptycznie zapatrując się na możliwość szybkiego zaleczenia kilkudziesięcioletniego rozdarcia. Operujący *trashową* estetyką film ukazuje oblicze Schlingensiefela jako „niemoralnego moralisty”, wiernego zasadzie, że sztuka jest w stanie zmienić świat tylko wtedy, gdy odważnie pokaże jego zło i brzydotę.

Czas trwania: 60 minut

©Filmgalerie 451

UNITED TRASH (1996)

Jedna z części tak zwanej „trylogii afrykańskiej” ukazuje niemieckich żołnierzy w trakcie misji ONZ, w obsceniczny, ale na swój sposób genialny sposób mierząc się z tematem: Afryka kontra reszta świata. Marzenia generała Wenera Brennera stają się rzeczywistością: nowe krematorium, plac zabaw dla dzieci różnych kultur i przede wszystkim stara rakieta V2 od Führera! Ale po kilku dniach optymizm Brennera zaczyna się kończyć: jego dziewicza żona Martha rodzi swoje pierwsze dziecko – małego chłopca o czarnej skórze... Lokalny dyktator potrzebuje malca jako siły napędowej do swojej międzykontynentalnej rakiety. W Boże Narodzenie rakieta ma zostać wystrzelona, a celem ataku ma być jego wróg w Białym Domu w Waszyngtonie.

Czas trwania: 75 minut

©Filmgalerie 451

FILMY ZALECANE WIDZOM OD 16. ROKU ŻYCIA.

*Kopie z polskimi napisami zostały udostępnione przez gdańskie Centrum Sztuki Współczesnej ŁAŻNIA – organizatora przeglądów filmów Christopha Schlingensiefela w Gdańsku, Toruniu i Warszawie w 2012 roku.
Dziękujemy pani dyrektor Jadwidze Charzyńskiej za wyrażenie zgody na ich wykorzystanie w czasie festiwalu.*